

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 18 1 ● 2019

Haaïen en

In 2018 veel eikapsels van haaien en roggen op het Noord-Hollandse strand

● Hondshaai.

In de Noordzee komen ongeveer twintig soorten haaien en roggen voor. Ze vormen de groep van de kraakbeenvissen. Een deel van deze vissen is levendbarend en brengt dus levende miniatures van de volwassen vis voort en een ander deel zet onder water eieren af in een eikapsel. Hoe gaat het met deze soorten in de Noordzee? Een recente inventarisatie langs de Noord Hollandse kust werpt hier nieuw licht op.

Eieren en eikapsels

De eieren van haaien en roggen zijn rechthoekige doosjes waarin het embryo zich, afhankelijk van de soort en de watertemperatuur, in vijf tot veertien maanden ontwikkelt. Het stevige omhulsel wordt eikapsel genoemd en met draden of gekromde horens aan wieren of uit de bodem stekende voorwerpen vastgemaakt. Nadat de jonge vis het eikapsel verlaat, gaat dit vaak drijven en kan het op de kust aanspoelen. De eikapsels hebben soortspecifieke kenmerken en kunnen, mits er genoeg verzameld worden, inzicht geven in het voorkomen van de betreffende vissen in zee. In de laatste decennia was er een forse afname van het aantal gevonden eikapsels op de Nederlandse stranden en zijn die van een aantal soorten zeldzaam geworden. Vaak wordt de commerciële boomkorvisserij als een van de oorzaken van de achteruitgang genoemd. Verstoring of vernieling van de aan de bodem bevestigde eieren en de opgroeiende jongen kan in

de relatief lange ontwikkelingstijd vaak plaatsvinden en daarmee een negatieve invloed hebben op de populatie. Ook klimaatverandering en daarmee gepaard gaande opwarming van de Noordzee zouden een rol kunnen spelen in de verandering van het aantal gevonden eikapsels en soorten.

Resultaten inventarisatie

In de eerste maanden van 2018 zijn er verrassend veel eikapsels van hondshaaien en verschillende soorten roggen aangespoeld op het Noord-Hollandse strand (zie tabel 1). Hierbij zaten ook enkele als zeldzaam te boek staande soorten. De vondst van drie eikapsels van de blonde rog (*Raja brachyura*) begin januari was de aanleiding tot het plan om in de eerste drie maanden van 2018 de gehele provinciale kust te inventariseren. De inventarisatie is ook werkelijk uitgevoerd en alleen het strand op Texel tussen de Slufter en de Vuurtoren is niet bezocht. De oogst aan eikapsels was daarbij hoger dan verwacht,

zowel in aantal soorten als in de aantallen per soort. De wind kan deze lege zwarte doosjes op het strand ver meevoeren, een groot deel van de gevonden exemplaren lag aan de voet van de zeereep of zat zelfs halverwege de helling verstrikt in het helmgras. Hoger op dat eerste duin zullen er waarschijnlijk ook nog eikapsels aan onze aandacht zijn ontsnapt.

In tabel 1 zijn de Noord-Hollandse vondsten per maand ingevoerd. Daaronder zijn alle meldingen van het Nederlandse strand sinds 1978 uit het waarnemingenoverzicht Centraal Systeem (CS) van de landelijke Strandwerkgemeenschap opgeteld per soort weergegeven. Van de totalen is in tabel 2 een berekening per soort gemaakt voor het percentage vondsten van de eerste drie maanden van 2018 uit Noord-Holland ten opzichte van ongeveer veertig jaar meldingen van de hele Nederlandse kust uit het CS. Hieruit blijkt dat er van verschillende soorten in drie maanden tijd bijna net zoveel eikapsels gemeld zijn van het Noord-

roggen

● Van links naar rechts: blonde rog, golfrog, gevlekte rog, stekelrog, sterrog en hondshaai.

Hollandse strand als in de veertig jaar ervoor van heel Nederland. Bij de verwerking van de gegevens zijn ook van Waarneming.nl en het CS de meldingen uit 2018 verzameld voor zover die niet uit Noord-Holland kwamen. Aan deze totalen is te zien dat er in Noord-Holland intensiever is verzameld, maar dat ook op andere stranden veel eikapsels gevonden zijn. Ten opzichte van de periode 1978-2017 vallen de stekelrog (*Raja clavata*) (37%), gevlekte rog (*Raja montagui*) (49%) en de blonde rog (*Raja brachyura*) (60%) in de eerste drie maanden van 2018 positief op. Opvallend is de zeer lage presentie (0,016%) van eikapsels van de sterrog (*Amblyraja radiata*). Tot twintig jaar geleden was dit nog de meest gevonden soort terwijl die nu maar eenmaal gevonden is.

Bijzonderheden

Voor de meeste soorten is duidelijk dat een intensieve inventarisatie van aanspoelingen van eikapsels veel extra waarnemingen oplevert.

Van de hondshaai (*Scyliorhinus canicula*) werden regelmatig losse eikapsels gevonden maar ook acht kluwens van meer dan 25 bij elkaar met een maximum van 72 in een bos. Van de stekelrog werd drie keer een eikapsel gevonden waar het dode embryo nog in zat en waarvan een exemplaar zeer vers was. De drie eikapsels van de kleinoogrog (*Raja microocelata*) werden kort na elkaar gevonden en kunnen een indicatie zijn voor de gunstige weersomstandigheden voor het aanspoelen van zuidelijke soorten. De richting en de frequentie van stormen in de winter is namelijk van invloed op het aantal soorten eikapsels dat te vinden is. Daarnaast bepaalt de mate van overstuiving met vers zand hoe lang na een storm nog succesvol gezocht kan worden.

Discussie

Aangezien de wijze van inventariseren in 2018 niet overeenkomt met de manier waarop de waarnemingen in het CS van de strandwerkge-

meenschap tot stand zijn gekomen, is uit een directe vergelijking tussen de gegevens geen betrouwbare trend te halen. Wel is duidelijk dat 2018 een zeer rijk jaar was wat aangespoelde eikapsels betreft. Uitspraken over waar een toename of afname van de stand van de haaien en roggen in de Noordzee plaatsvindt, zijn hiermee echter nog niet met zekerheid te doen. De vondst van eikapsels op het strand hoeft namelijk niet te betekenen dat de roggen waarvan deze afkomstig zijn zich in de nabije delen van Noordzee voortplanten. Eikapsels zijn stevig gebouwd en bestaan vanzelfsprekend uit weefsel dat onder water lang in goede conditie blijft. Los drijvende exemplaren kunnen daarom door wind en stroming in de omringende wateren over grote afstanden verplaatst worden. De verspreiding van lege eikapsels is dus erg groot. Gezien de baan van de stormen en de overheersende stromingen zal een deel van de exemplaren dus zeker uit Het Kanaal komen.

Periode	Strand	honds- haai	stekel- rog	gevlekte rog	blonde rog	golf- rog	ster- rog	klein- oogrog	data
jan-18	Noord-Holland	122	129	8	5	0	0	0	dit onderzoek
feb-18	Noord-Holland	374	670	42	13	4	1	2	dit onderzoek
mrt-18	Noord-Holland	184	231	26	1	1	0	1	dit onderzoek
jan-mrt 2018		680	1030	76	19	5	1	3	dit onderzoek
1978-2017	Nederland	3079	2049	93	19	27	6415	19	CS SWG
2018	% Noord-Holland	23%	33%	46%	50%	16%	0,02%	14%	NH / CS

Tabel 1. Eikapsels van haaien en roggen op de Noord-Hollandse kust in 2018 ten opzichte van Nederland 1978-2017.

Periode	Strand	honds- haai	stekel- rog	gevlekte rog	blonde rog	golf- rog	ster- rog	klein- oogrog	data
jan-mrt 2018	Nederland – NH	91	184	13	10	2	0	0	wn.nl + CS
jan-mrt 2018	NH	680	1030	76	19	5	1	3	dit onderzoek
jan-mrt 2018	Totaal Nederland	771	1214	89	29	7	1	3	
1978-2017	Nederland	3079	2049	93	19	27	6415	19	CS
jan-mrt 2018	% Nederland	25%	37%	49%	60%	21%	0,02%	14%	

Tabel 2. Eikapsels van haaien en roggen op de Nederlandse kust in de maanden januari t/m maart 2018 ten opzichte van 1978-2017.

● Kleinoogrog.

● Stekelrog.

Haaien en roggen in zee

Biologen van Imares en Cefas hebben de resultaten van vijftig jaar visonderzoek in verschillende West-Europese zeeën gebundeld (Heesen *et al.*, 2015). Uit de overzichten van de daarin behandelde roggen kan voor verscheidene soorten extra informatie gehaald worden die de gegevens van de gevonden eikapsels wat meer duiding geven. De blonde rog, golfrog (*Raja undulata*) en kleinoogrog zijn soorten

met een vanuit Nederland gezien zuidelijke verspreiding waarvan zelden jonge dieren in de Noordzee gevangen worden. Dit geeft aan dat er weinig of geen paaipplaatsen in dit gebied zijn. Langs de Zuid-Engelse kust van Het Kanaal worden deze soorten wel gevangen en ook regelmatig door vissers aangeland. De meeste eikapsels van deze soorten zullen dus via Het Kanaal naar onze stranden zijn gedreven. De hogere aantallen van de blonde rog doen vermoeden dat het met deze soort goed gaat of dat ze inmiddels ook dichterbij ons land paaieren. De stekelrog is een algemene soort rog die ook voor de visserij van belang is. In de Noordzee is het zuidwestelijke deel het best bezet. De 50 tot 70 eieren komen na ongeveer vijf maanden uit. Bij de monding van de Theems en de Wash zijn paaipplaatsen en eiafzetplekken bekend. De sterrog en de gevlekte rog hebben een meer noordelijke verspreiding. De gevlekte rog leeft in ondiepe wateren voor de Engelse oostkust. Via de rondlopende getijdestroom in de Noordzee kunnen de eikapsels op onze stranden aanspoelen, hetgeen in toenemende mate gebeurt. De sterrog wordt vooral in diepere wateren waargenomen. Door een kleine verschuiving van het leefgebied naar het noorden zou het daarom mogelijk kunnen zijn dat eikapsels in een stroming komen die ten noorden van ons land de kust bereikt.

De hondshaai komt algemeen voor in de Noordzee en wordt ook met enige regelmaat in de kustwateren waargenomen. Het aanspoelen van bosjes eikapsels met aantallen boven de twintig lijkt de laatste tien jaar duidelijk toe te nemen.

Dankwoord

In Noord-Holland zijn 36 gerichte zoektochten geweest. De volgende waarnemers hebben met vijf waarnemingen of meer bijgedragen aan dit overzicht; R. Costers, J. Jes, L. Keesman, W. Kerkhof, A. Klumpers, L. Knijnsberg, M. Ottervanger, L. Robertson Proot en R. de Ruiter. Rien de Ruiter leverde de gegevens van het Centraal Systeem van de Strandwerkgemeenschap, waarvoor dank.

Wilbert Kerkhof
kerkhof01@hetnet.nl

Literatuur

- Centraal Systeem (CS) van de Strandwerkgemeenschap.
- BOR, P.H.F., 1998. Eikapsels van haaien en roggen. Wetenschappelijke Mededeling KNNV nr. 233, KNNV, Utrecht.
- HEESSEN, H.J.L., N. DAAN, J.R. ELLIS, 2015. Fish Atlas of the Celtic Sea, North Sea and Baltic Sea: based on international research-vessel surveys. KNNV Publishing.

Websites

- waarneming.nl
- sharktrust.org